

УДК 347.78 (477)

ТЕРМІН СЕРЕД ТЕМПОРАЛЬНИХ ОБМЕЖЕНЬ СУБ'ЄКТИВНОГО ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

TERM AMONG TEMPORAL LIMITATIONS EQUITABLE RIGHT OF INTELLECTUAL OWNERSHIP

Маковій В.П.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
начальник кафедри цивільно-правових дисциплін
Одеського державного університету внутрішніх справ*

Стаття містить системне дослідження терміну як темпоральної величини, що виступає в ролі засобу до обмеження суб'єктивного права інтелектуальної власності, з'ясовує сукупність обставин, з якими пов'язане виникнення права інтелектуальної власності щодо відповідного результату творчої, інтелектуальної діяльності, встановлює співвідношення правової регламентації цих питань за вітчизняним та міжнародним законодавством.

Ключові слова: термін, строк, обмеження, право інтелектуальної власності, виникнення, авторське право, суміжні права, право промислової власності.

Статья содержит системное исследование термина как темпоральной величины, которая выступает в качестве средства к ограничению субъективного права интеллектуальной собственности, определяет совокупность обстоятельств, с которыми связано возникновение права интеллектуальной собственности относительно соответствующего результата творческой, интеллектуальной деятельности, устанавливает соотношение правовой регламентации этих вопросов по отечественному и международному законодательству.

Ключевые слова: термин, срок, ограничение, право интеллектуальной собственности, возникновение, авторское право, смежные права, право промышленной собственности.

The article contains system research of term as a temporal size which comes forward as a mean to limitation of equitable right of intellectual ownership, determines aggregate of circumstances which origin of right of intellectual ownership of relatively proper result of creative, intellectual activity is related to, correlates legal regulation of these questions on home and international legislation.

Key words: term, limitation, right of intellectual ownership, origin, copyright, contiguous rights, right of industrial ownership.

Актуальність теми. Темпоральні величини завжди відігравали і продовжують відігравати вагомий роль у регулюванні суспільних відносин незалежно від галузевої приналежності відповідних правових норм. Останні тенденції соціально-правового розвитку України спонукають до переосмислення і перегляду низки юридичних категорій, у тому числі й часу в межах відповідного правового інституту.

Право інтелектуальної власності є свого роду флагманом розвитку всієї юриспруденції в світі незалежно від публічної або приватноправової її складової, що пояснюється відомою часткою динамічності розвитку даної сфери правовідносин. Саме в межах відносин інтелектуальної власності виникає питання гармонійного поєднання приватного інтересу автора та інших уповноважених суб'єктів такого права й публічного інтересу суспільства. У зв'язку з цим постає необхідність прискіпливого дослідження місця правового часу в механізмі обмеження суб'єктивного права інтелектуальної власності, як засобу до вирішення проблемних питань співвідношення приватних та публічних інтересів у наведених взаєминах.

Серед учених, які в тій чи іншій мірі здійснювали дослідження часу в межах правового регулювання відносин щодо результатів творчої та інтелектуальної діяльності, необхідно відзначити таких, як: В.В. Луць, Р.Б. Шишка, Т.М. Вахонєва, Д.О. Маріц, І.Г. Оборотов, О.М. Мельник, О.О. Підпригора та ін. При цьому слід зауважити, що наявність досліджень у цій сфері не вносить ясності та однозначності із огляду на досить поширену й іноді суперечливу нормативну базу.

У зв'язку з цим метою даної статті є визначення сутності терміну як темпоральної величини в ролі засобу до обмеження суб'єктивного права інтелектуальної власності, встановлення її правової основи, характеристика обставин, що є підставою до виникнення відповідного різновиду права інтелектуальної власності залежно від об'єкта.

Виклад основного матеріалу. Часові величини в межах права інтелектуальної власності можуть бути розглянуті в розрізі таких етапів існування суб'єктивного права інтелектуальної власності: 1) виникнення; 2) здійснення; 3) припинення. Поряд з цим ґрунтовано видається думка автора щодо природи правового часу, як обмеження відповідного суб'єктивного цивільного права, що є елементом механізму правового регулювання, встановленого законодавством, договором, рішенням суду, звичаєм ділового обороту в інтересах інших осіб [1, с. 160].

Розгляд правового часу через призму обмеження суб'єктивного права інтелектуальної власності в цілому узгоджується з нормативними приписами, що входять до структури права інтелектуальної власності, як підгалузі цивільного права. Дійсно, на прикладі положень Закону України «Про авторське право і суміжні права» маємо наступне. Норми ст. ст. 21–25 Закону містять деталізацію підстав та змісту обмеження авторського права, що полягає у можливості використання творів без згоди автора, в той час як ст. 30 розкриває сутність переходу творів у суспільне надбання після спливу строку дії авторського права, під яким розуміється вільне використання творів за умови дотримання особистих немайнових прав автора. Тобто маємо прояв часу саме як елемента правового механізму, що забезпечує паритет між приватним інтересом автора та публічним інтересом суспільства, що прагне отримати у використанні відповідний об'єкт права інтелектуальної власності.

В українській цивілістиці часові величини представлені двома взаємовиключними поняттями: строк і термін. Визначальною особливістю вітчизняного законодавства є розгляд часових категорій у розрізі юридичного змісту права інтелектуальної власності на відміну, наприклад, від російського законодавства, де виключні права займають пріоритетне значення, а інші мають факультативний характер згідно зі ст. 1 226 ЦК Російської Федерації (далі – ЦК РФ).

При цьому поняття «термін» як часова величина є специфічною юридичною категорією, що простежується в неоднозначності його використання як в науці, так і на практиці [2, с. 23–24]. Дослідження законодавства країн сучасності (розділ 4 книги 1 Німецького цивільного укладення, титул XX книги 3 Кодексу Наполеона, розділ 4 книги 1 Цивільного кодексу Грузії, підрозділ 5 розділу 1 книги 1 Цивільного кодексу Російської Федерації, розділ V Цивільного кодексу Азербайджанської Республіки) дає можливість дійти висновку, що на відміну від ЦК України (далі – ЦК) в перерахованих країнах відсутнє виділення окремо такої величини, як термін. ЦК за своїм змістом, окрім визначення, оперує поєднаною часовою категорією «строк» (термін), що створює певні суперечності при використанні відповідних понять (ст. ст. 530, 538, 590, 1146).

У нормативних приписах права інтелектуальної власності термін відображений таким чином. Найбільш поширеним є підхід, згідно з яким термін, як різновид темпоральної величини, представлений безпосередньо моментом виникнення права інтелектуальної власності в уповноваженої особи залежно від конкретного результату творчої, інтелектуальної діяльності. Зокрема за наслідками співставлення положень ч. 2 ст. 251 ЦК, де під терміном необхідно розуміти момент часу, з настанням якого пов'язана дія або подія, що має юридичні наслідки, і ч. 1 ст. 437 ЦК, де моментом виникнення авторського права є момент створення твору, дійдемо саме такого висновку. При цьому, очевидно, наведеним юридичним фактом є відповідна дія суб'єкта, тобто створення відповідного твору, і згідно з ч. 2 ст. 11 Закону України «Про авторське і суміжні права» будь-який інший юридичний факт, як-то реєстрація твору або спеціальне його оформлення, не потрібний.

Під створенням твору в цивілістиці прийнято розуміти представлення такого об'єкта інтелектуальної власності в об'єктивній формі, сприйнятий іншими учасниками цивільних правовідносин [3, с. 403]. При цьому, наприклад, Закон Грузії «Про авторські та суміжні права» у ст. 9 розуміє під виразом у об'єктивній формі твору саме можливість його сприйняття та репродукції, тобто багаторазового відтворення. У дослідженнях прийнятною є думка щодо особливостей об'єктивної форми вираження певних творів, як-то винятково матеріальної форми у сфері образотворчого мистецтва, а також спеціальної сукупності фактів, що є передумовою виникнення співавторства та права слідування, як складової змісту авторського права [4, с. 9, 10, 13]. Тобто, термін в якості моменту виникнення авторського права може бути представлений як загальна часова величина за умови відповідної об'єктивації результату творчої діяльності, або ж як спеціальна – при необхідності присутності поряд із цим також і інших юридичних фактів. Зокрема, спеціальним терміном виникнення авторського права є момент правомірного опублікування твору під псевдонімом або анонімно (ч. 3 ст. 28 Закону України «Про авторське право та суміжні права», ст. 32 Закону Грузії «Про авторські та суміжні права»).

Послідовну позицію з приводу даного виду правового часу займає міжнародне законодавство, де за ст. 7 Бернської конвенції 1886 року загальним терміном виникнення авторського права є момент створення твору, а спеціальним – момент правомірного подання твору у формі, доступній до загального відома. При цьому щодо окремих творів, на прикладі кінематографічних, фотографічних, а також творів, створених у співавторстві, передбачені певні особливості.

Таким, що заслуговує на увагу, є дослідження моменту надання правової охорони вітчизняним законодавством певним творам, які вирізняються низкою спеціальних ознак, як об'єкт авторського права, на прикладі комп'ютерної програми [5] та наукового твору [6]. Для наведених об'єктів правової охорони серед сукупності юридичних фактів, що спричиняють виникнення авторського

права, виокремлено поряд зі створенням шляхом подання у об'єктивованій формі придатність до використання в комп'ютері чи іншому електронному пристрої з метою обробки відповідного масиву інформації задля досягнення визначеного результату – щодо першого, або ж наділення відповідним змістом такого твору, що відповідав би ознакам наукового – щодо другого.

Для суміжних прав моментом виникнення суб'єктивного права інтелектуальної власності відповідно до ст. 451 ЦК є: перше здійснення виконання або передачі (програми) організації мовлення, виготовлення фонограми або відеограми. Водночас ч. 2 ст. 37 Закону України «Про авторське та суміжні права» пов'язує момент виникнення суміжного права з фактом виконання твору, виробництвом фонограми або відеограми, а також з оприлюдненням передачі організації мовлення. Тобто маємо двояке розуміння сутності виникнення суміжного права як темпоральної величини, що аж ніяким чином не сприяє ясності й однозначності подальшого правозастосування визначених норм згідно з вимогами рішень Конституційного Суду України від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005, від 29 червня 2010 року № 17-рп/2010, від 22 грудня 2010 року № 23-рп/2010, від 11 жовтня 2011 року № 10-рп/2011.

За ЦК Грузії чітко розмежовано правове регулювання суміжних прав, де перевага надається спеціальному закону (ст. 1 017). Так, згідно зі ст. 57 Закону Грузії «Про авторські та суміжні права» момент виникнення суміжних прав щодо виконання безпосередньо пов'язується з першим виконанням, щодо фонограми та відеограми – першим записом, щодо програми організації мовлення – першою передачею її в ефір чи по кабелю.

За ст. ст. 1 303, 1 318, 1 327, 1 331 ЦК РФ у якості загального терміну виникнення суміжного права розглядається момент часу, пов'язаний із відповідною поведінкою суб'єкта, що відображена у тій чи іншій формі вперше. Так, щодо виконання – це альтернативна дія виконавця, що проявляється у здійсненні виконання, його запису, повідомленні в ефір або по кабелю, щодо фонограми – у здійсненні запису, щодо передачі організації ефірного чи кабельного мовлення – у повідомленні відповідних передач в ефір чи по кабелю. Водночас у Законі РФ «Про авторське право та суміжні права» подібна поведінка пов'язувалася з першим виконанням, постановкою виконання, першим записом фонограми, першою передачею в ефір відповідно. Однак, із набранням чинності четвертою частиною ЦК РФ положення спеціального закону були скасовані, що відображає удосконалення розуміння сутності даної правової категорії.

Сутність розуміння моменту виникнення суміжного права за вітчизняним законодавством можна з'ясувати, взявши до уваги філологічне розуміння наведених понять. Так, за змістом Тлумачного словника «виготовлення» означає створення чи складання (про діловий документ, твір), «виконання» – відтворення для слухачів або глядачів якого-небудь твору, «виробництво» – виготовлення, вироблення предметів, матеріалів і т. ін., «здійснення» – запровадження, втілення в життя, надання дійсності чи реальності або ж виконання чи вироблення чого-небудь, «оприлюднення» – здійснення у присутності людей [7, с. 131, 137, 149, 455, 850]. Таким чином, виходячи з наведеного формулювання, необхідно дійти висновку про тотожність використаних понять за кодексом та законом, однак із деякими зауваженнями. Зокрема, спірним є ототожнення понять «здійснення» та «оприлюднення», яке впливає зі змісту моменту виникнення права інтелектуальної власності на передачу (програму) організації мовлення. Оскільки за наведеним законодавством інших країн в якості визначальної дії для цього об'єкта визнано повідомлення в ефір, тобто фактично оприлюднення, то перевагу необхідно надати саме останньому. Подібна думка має обґрунтування з огляду на співставлення змісту понять «здійснення» та «оприлюднення», оскільки здій-

снення у наведеному контексті може й не передбачати оприлюднення, як, наприклад, запис такого об'єкта без залучення відповідного загалу.

Більше того, положення ЦК необхідно було б узгодити з нормами Міжнародної конвенції про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення (Римська конвенція) від 26 жовтня 1961 року, де виникнення суміжних прав пов'язане з виконанням, записом, передачею в ефір, як формами легітимізації поведінки виконавця, виробника фонограми, організації мовлення (ст. 14).

Право промислової власності, як різновид права інтелектуальної власності у сфері науково-технічної діяльності виникає з моменту отримання патенту на винахід, корисну модель, промисловий зразок відповідно до ст. 462 ЦК. Проте ч. 4 ст. 6 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» і ч. ч. 3–5 ст. 465 ЦК поширюють правову охорону і момент виникнення відповідного права промислової власності в контексті складового виключного права на більш ранній час, а саме, на дату подачі заявки на винахід в установленому порядку Українському інституту промислової власності (Укрпатента). При цьому з урахуванням ч. 1 ст. 465 ЦК виникнення майнових прав на об'єкт права промислової власності пов'язано з датою, наступною за датою їх державної реєстрації. Остання норма вельми вузько тлумачиться, як надання правової охорони так званим секретним об'єктам інтелектуальної діяльності в науково-технічній сфері, з чим не можна погодитись [8, с. 340–341].

Водночас, наявна думка, що розподіляє момент виникнення права промислової власності з огляду на особисту немайнову чи майнову складову його змісту, де обставини виникнення першої групи визначаються як первинні [9, с. 385]. Так, пропонується виникнення особистих немайнових прав у винахідника, автора корисної моделі, промислового зразка пов'язувати зі створенням відповідного об'єкта промислової власності, а виключні майнові права – безпосередньо з проведенням реєстрації та отриманням патенту. Подібна теза є хибною, бо не відповідає природі виникнення права інтелектуальної власності (ст. ст. 422–425 ЦК), змісту права промислової власності в залежності від об'єкта (ст. ст. 459, 460, 461 ЦК) та сутності права попереднього користувача (ст. 470 ЦК). Наведені норми викликають суперечливі міркування у цивілістиці щодо моменту виникнення права промислової власності навіть у межах одного дослідження [2, с. 93, 97]. При цьому слушною є думка, що виникнення права промислової власності пов'язане безпосередньо з визнанням патентоздатним відповідного об'єкта, що засвідчується легітиміційним документом, однак із метою поширення такої правової охорони на весь час існування відповідного результату інтелектуальної діяльності відбувається зворотна дія правової охорони в часі, як наслідок визнання чинності права промислової власності з моменту подання заявки.

На переконання Я.Г. Вороніна запропоноване тлумачення змісту цивільного законодавства не відповідає сутності суб'єктивного права промислової власності, яке суб'єкт може реалізувати лише з моменту отримання патенту, що потребує відповідних законодавчих редагувань [10, с. 9–10]. Наведене може бути спростоване за аналогією з огляду на зміст ч. 5 ст. 1268 ЦК, яка поширює повноваження спадкоємця на період до прийняття спадщини.

Подібним чином право інтелектуальної власності у сфері селекційних досягнень (ст. 488 ЦК) відносно топології інтегральної мікросхеми (ст. 475 ЦК) виникає з дати, наступної за датою їх державної реєстрації. Стосовно раціоналізаторської пропозиції право інтелектуальної власності виникає з моменту її визнання відповідною організацією згідно зі ст. 481 ЦК. При цьому, очевидно, подібним терміном є дата ухвалення рішення органом або представником, через яких юридична особа здійснює свою правосуб'єктність [11, с. 50].

Терміном виникнення права інтелектуальної власності на комерційне найменування є дата першого використання цього найменування, на торговельну марку і географічне найменування – момент подачі заявки і державної реєстрації відповідних майнових прав, а щодо комерційної тасмниці – з датою набуття відповідною інформацією ознак такого об'єкта.

Наукове відкриття як об'єкт нетрадиційної інтелектуальної діяльності в межах глави 38 ЦК не отримало належної правової регламентації, однак зі змісту ст. 457 ЦК та одного з варіантів законопроекту про його правову охорону необхідно дійти наступного висновку [12]. По-перше, виникнення права інтелектуальної власності на такий об'єкт пов'язане згідно з Кодексом з його відповідністю визначеним умовам: встановлення таких закономірностей, властивостей та явищ матеріального світу, які вносять докорінні зміни у рівень наукового пізнання, їх новизна (невідомість раніше) та об'єктивне існування. По-друге, законопроект безпосередньо побудований подібно легітимації уповноважених осіб щодо сортів рослин, як результатів інтелектуальної діяльності. Момент виникнення права інтелектуальної власності щодо наукового відкриття розмежовано за змістом – особисті немайнові права виникають з дати пріоритету наукового відкриття, а майнові – з дати, наступної за датою їх державної реєстрації.

Така позиція в певній мірі відповідає правовій природі наукового відкриття та змісту поняття «пріоритет наукового відкриття» як дати, за якою вперше сформульовано положення, яке заявлене в якості наукового відкриття, чи дати оприлюднення зазначеного положення. Однак, альтернативне визначення вказаного терміну має дещо суперечливий характер, оскільки формулювання відповідного положення, що входить у зміст наукового відкриття, має сенс, а відповідно й повинно бути забезпеченим правовою охороною саме з моменту його публічного подання.

Висновки. Отже, термін як темпоральна величина у повній мірі може бути розглянутий в якості елементу правового механізму обмеження суб'єктивного права інтелектуальної власності на етапі його виникнення. Термін, як момент виникнення будь-якого із різновидів права інтелектуальної власності, як правило, розглядається як загальний та спеціальний, де перший безпосередньо пов'язаний з правовою природою результатів інтелектуальної власності, а другий – з сутнісними особливостями окремих із них. За наслідками компаративного дослідження надані пропозиції щодо приведення вітчизняного законодавства з питань виникнення права інтелектуальної власності на окремі об'єкти у відповідність до міжнародного законодавства й усунення у цій сфері певних прогалин та колізій. Викладене створює передумови для подальших досліджень часових обмежень права інтелектуальної власності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Маковий В.П. Правова природа темпоральних величин, як засобу до обмеження цивільних прав та обов'язків. / В.П. Маковий // П'яті юридичні диспути з актуальних проблем приватного права присвячені пам'яті Є.В. Васьковського (м. Одеса, 22 травня 2015 року): Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (до 150-річчя Одеського національного університету І.І. Мечникова). – Одеса: Астропринт, 2015. – С. 157–161.
2. Луць В.В. Строки і терміни у цивільному праві: монографія / В.В. Луць – К.: Юрінком Інтер, 2013. – 320 с.
3. Цивільне право України: Академічний курс: Підруч.: У двох томах / [За заг. ред. Я.М. Шевченко] – К: Ін Юре, 2003 р. – Кн. 1. – 520 с.
4. Чурпіта Г.В. Авторське право на твори образотворчого мистецтва: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Г.В. Чурпіта. – Х., НУВС, 2004. – 21 с.
5. Петренко С.А. Правова охорона комп'ютерної програми, як об'єкта інтелектуальної власності: шляхи розвитку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». / С.А. Петренко – Київ, 2010. – 19 с.
6. Денисова Р.О. Право інтелектуальної власності на твір науки (авторсько-правовий аспект): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 – «цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». / Р.О. Денисова – Харків, 1999. – 21 с.
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. – К.; Ірпін: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
8. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар. / [За ред. Є.О. Харитонova, О.М. Калітенко] – Х.: Одиссей, 2004. – 856 с.
9. Басай О.В. Первинні підстави виникнення прав інтелектуальної власності / О.В. Басай // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»: зб. наук. пр. / редкол.: С.В. Ківалов (голов. ред.), В.М. Дрьомін (заст. голов. ред.), Ю.П. Аленін [та ін.]; відпов. за вип. В.М. Дрьомін; МОНмолодьспорт України, НУ «ОЮА». – Одеса: Юрид. л-ра, 2012. – Т. 12. – С. 383–391.
10. Воронін Я.Г. Цивільно-правова охорона винаходів в Україні. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 – «цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». / Я.Г. Воронін – Київ, 2009. – 16 с.
11. Черепяхин Б.Б. Волеобразование и волеизъявление юридического лица / Б.Б. Черепяхин // Правоведение. – 1958. – № 2 – С. 43–50.
12. Проект закону «Про охорону прав на наукові відкриття» від 25 травня 2006 року № 0926. – [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=27373.